

Suurmonds ver-Walcherst: kleinkinderen van Jacques II

Terugblik

Nadat de kerk te Guines verwoest en afgebroken was op last van koning Lodewijk XIV en de bisschop van Boulogne-sur-Mer, zag de *tweede generatie Suurmonds* zich gedwongen de hun vertrouwde regio Pas-de-Calais te ontvluchten om hun gereformeerde geloof te blijven belijden: *Jacques II, Jeanne II, Madeleine II en Isaac II*. In de tijd van voorbereidingen voor hun vlucht gingen ze kort tot de rooms-katholieke kerk te Andres over, althans Jeanne, Isaac en Madeleine. Direct kwamen ze daar op terug zodra ze in veilig gebied belanden. Jacques II had zijn geloof - om met de pastoor te Andres en te Balinghem te spreken - niet(!) afgezworen. Isaac en Jeanne zochten in 1686 hun toevlucht in Canterbury, Madeleine in Veere.

Jacques II trok met zijn kinderen **Jacques III en Marie III** naar Zeeland. Dochter **Jeanne III** vertrouwde hij toe aan zwager Jean de le Haye. Deze zwager ging met zijn gezin, vrouw en twee kinderen, en met *Jeanne III* eerst naar Dover waar ze alle zes hun "abjuration" (afzwering) betreurden. Vervolgens staken ze weer over. Ze kwamen alle zes te Middelburg, waar ze in de Waalse kerk werden ingeschreven (zie: **Stamboom Suurmond**).

De 14-jarige dochter *Anne III* van *Jacques II* zwoer haar geloof 29 december 1685 wel af, noteerde de pastoor verheugd. Zij bleef in Balinghem bij oma Squedin en tante Jeanne de le Haye.

Dit uiteenspatten van de familie verhaalden we in: *Suurmonds uit Frankrijk 1636*, en: *Suurmonds verstrooid (1686)*. In dit laatste verhaal stonden we uitgebreid stil bij *Madeleine II* in Groede en Veere. Daarop volgden de verhalen over dochter Suzanne en zoon Jean van Madeleine II en brachten we de kleinkinderen van Madeleine II in beeld: *Suurmonds nazaten naar zee*.

We komen terug bij *Jacques II* om de generaties van *Jacques II* en *Jacques III* verder uit de doeken te doen (zie: *Jacques III*). We vertellen hier hoe het **Marie III** (dochter van Jacques II) verging en hoe de oudste zoon van Jacques III: **Adriaan IV**, zijn leven inrichtte. *Marie III en Adriaan IV* burgerden namelijk helemaal in een Walchers dorp in en in het Zeeuwse milieu. Dat blijkt uit het nu volgende overzicht van beider leven!

Marie Suurmond (1682-1727)

Als driejarige komt **Marie Suurmond** uit het Franse dorp Andres bij Guines, na omzwervingen met haar ouders: *Jacques Surmon II en Anne de le Haye*, in 1686 te Zeeland, waarschijnlijk in Veere. Haar 16-jarige broer *Jacob III* ook. Jacob III gaat van Veere naar Se-rooskerke en krijgt met Cijntje/Sina Adriaense de Lange in 1699 een zoon die hij naar haar vader, Adriaense de Lange in Zoutelande, vernoemt: **Adriaan Suurmond**.

Daar Marie erg jong is, denken we dat ze met haar ouders, of alleen met haar vader in Zeeland terecht komt. Van moeder Anne de le Haye vonden we namelijk nog geen enkel spoor in de documenten.

Als jonge puber leert *Marie* de omvangrijke en betrouwbare *familie De Koster* in het dorp Sint Laurens en in het gehucht Brigdamme kennen. Willem de Coster woont in Brigdamme, Cornelis, Pieter en Jan de Koster (of Coster) wonen in Sint Laurens. Voor hen is het normaal weeskinderen op te nemen in het gezin. Dat doen ze op verzoek van de kerkenraad

bijvoorbeeld in 1702. *Jan de Koster* neemt dan ene Jan Dignus in huis. Een jaar later krijgt hij een voorname plaats in de kerk. Hij wordt ouderling in 1703.

Op welke manier *Marie* bij hem en zijn vrouw Neeltje Pieters de Blicck terecht komt en dienstmeisje wordt, is niet helder. Zij zal ruim vóór 1708 in het gezin geplaatst zijn. Met Neeltje de Blicck is Jan – zijn naam is voluit: Jan Pieterse de Koster – te Sint Laurens 5 december 1687 getrouwd. Grappige datum: Kenden ze ‘Sinterklaas’ al, of was het in hun ogen een onchristelijk feest? Ze krijgen twee kinderen: Pieter Janse de Koster (1692), naar zijn vader genoemd, en NN die 31 juli 1696 te Sint Laurens wordt gedoopt.

In 1708 wordt *Jan de Koster weduwnaar*. Neeltje sterft ergens tussen 5 januari en 3 maart 1708. Misschien is Jan later in de dorpskerk begraven. Dat werd sinds 1830 verboden.

Zie hier de oude kerk van Sint Laurens die in 1644 is gebouwd! Jongelui staan links van de uitgang met elkaar ‘na te praten’ (over de preek?).

Nauwelijks een paar maand later, 30 september, huwt *Jan* onze (nu) 26-jarige *Marie Suurmond*. Dat lijkt ons een bewijs dat hij en beide kinderen (indien nog in leven) vóór 1708 met Marie vertrouwd zullen zijn geraakt. Zij is te Andres 23 oktober 1682 geboren en in de kerk te Guines gedoopt. Na haar huwelijk met Jan doet ze in 1710 belijdenis in de Nederduits Gereformeerde kerk te Sint Laurens, niet in de Waalse gemeente te Veere waar ze met *vader Jacques II* en *broer Jacob III* zal zijn aangekomen. Waarschijnlijk heeft vader vanuit Veere in Serooskerke als landman werk gevonden. Dat kan verklaren waarom zoon Jacob in de jaren 1690 naar Serooskerke verhuist.

In ieder geval, *Marie* laat de Franse taal en het Franse milieu volledig los. Ze past zich aan het Zeeuwse milieu aan en aan de Nederlandstalige familie De Koster. Misschien kent ze trouwens amper een woordje Frans. Ze was immers erg jong toen ze in Zeeland kwam.

Waarschijnlijk leven *Marie* en tante *Magdaleine Suurmond* te Veere in twee werelden. Tante blijft met haar kinderen Veau, zelfs met de kleinkinderen, hangen in de Waalse gemeenschap te Veere (zie: *Suurmonds verstrooid en Madeleine*, en: *Madeleine en Jean Veau*).

Als *Marie* te Sint Laurens belijdenis doet, heet ze in rond Nederlands Marij, of Marije, eveneens bij de doop van hun oudste kind *Janna* (1709). *Jacob* (broer, of toch vader?) is bij het huwelijk in 1708 getuige. Zelf is ze bij het tweede kind (Anna) van haar broer Jacob doopgetuige met haar man Jan de Koster op 4 april 1709. Omgekeerd was geen van hen, Jacob, *Marie* noch Jan de Koster getuige bij het huwelijk van *Suzanne Veau* in 1688 te Veere, en ook niet bij de doop van kinderen van *Suzanne*, noch als voogd van haar weeskinderen in 1703, evenmin bij die van *Jean Veau* in 1708, of in 1712 bij zijn overlijden.

Hadden de kinderen van *Jacob* en van *Magdaleine* geen contact met elkaar in Sint Laurens en Veere, al waren ze nauwe bloedverwanten? Het lijkt erop. Misschien zullen ze van elkaar vervreemd zijn.

Groot gezin

Met *Marie* krijgt *Jan* een groot gezin: 9 kinderen worden geboren van 1709 tot 1723 (zie: *stamboom Suurmond*). Drie kinderen overlijden tamelijk jong. De oudste, *Janna*, bereikt

de 25-jarige leeftijd. Geboren in 1709, sterft ze in 1734. Dat overkomt ook het zevende kind, Adriana. Ze wordt geboren in 1718 en overlijdt in 1737. Kortere nog leeft de volgende dochter: Anna (1721-1723). Dan volgt er weer een Anna. Het overlijden van de eerste Anna maakt moeder Maria mee. Zij overlijdt 26 maart 1727 op 44-jarige leeftijd. Jan wordt opnieuw weduwnaar. Het maakt zijn minderjarige kinderen tot wees.

De kerkenraad te Sint Laurens komt eraan te pas om de “vier weesen van Jan de Koster en Marie Surmond” uit te besteden bij goede gezinnen, zeggen de notulen 2 mei 1728. Jaarlijks zullen ze in het huishouden van anderen geld “winnen” (=verdiene), dan wel geld van de diakenen krijgen voor “voedsel en onderwijs”. Want de diakenen betalen de school, of liever: de schoolmeester, zodat de kinderen van Marie toch de vier wintermaanden naar school kunnen gaan.

Telkens vermeldt de raad apart welk arm weeskind geld (en hoeveel) zal ‘winnen’ in het gezin waar ze zijn ondergebracht, en voorts voor wie de diakenen geld moeten betalen. In 1728 komt het vierde kind, Maria, bijna 14 jaar, bij Pieter Janse (familielid: Pieter Janse de Koster?). Van haar wordt verwacht dat ze tot mei 1729 2 vlaamse pond zal ‘winnen’. Voor de opvang bij Jan Villé behoeft Catje (12 jaar) 1 pond en 15 schelling. Dat betalen de diakenen dus. De 10-jarige Pieterella bij Maarten van Dale heeft zelfs 6 vlaamse pond nodig en de jongste Anna (5 jaar) eveneens 6 vlaamse pond, en wel bij het gezin van Cornelis van de Woestijne. Hoewel ook Adriana minderjarig is (10 jaar), wordt ze niet door de diakenen vermeld. Blijft zij dan als enige en minderjarige misschien bij haar vader?

Het was destijds wel zaak precies bij te houden welke wees bij wie wordt ondergebracht, want de kinderen moeten later wel wat terugbetalen als ze niet eerder wat terugverdiend (gewonnen) hebben!

In 1730 wordt Marie jr uitbesteed bij Leuntje Sweemer; Catje bij Adriaan Sameling. Sameling verhuist het jaar daarop naar West-Souburg, zodat Catje in 1731 onder de hoede komt van Hendrik Coppoolse wiens broer of zoon Janse Coppoolse later (1754) schepen wordt. Alleen voor Anna hebben de diakenen in 1731 nog geld uit te geven. En wel aan br. Cornelis van de Woestijne (4 pond en 18 schelling).

Gelukkig, Catje levert de diakenen in 1734 al 11 pond op bij Laurens Sweemer, voorvader van Johanna Sweemer die in 1800 weduwe is van Wouter Gillis Joosse (zie: *stamboom Joosse*). Misschien loopt het in het huishouden van Laurens Sweemer niet echt lekker. In 1735 vermaant de raad hem. Hij heeft zich bezondigd aan “kijvatie”. Die schuld belijdt hij inderdaad. Dat jaar ‘wint’ Anna de Koster – Catje is intussen uitbesteed aan Laurens Jobse – nog maar een bedragje van 10 schelling, in 1736 evenwel al 2 pond vlaams. Wanneer ze in de jaren ’37, ’38 en ’39 is ondergebracht bij Jasper van Houtten, ‘wint’ ze elk jaar zelfs heel wat meer, resp. 5, 7 en 10 pond.

Als je dat vergelijkt, kun je je afvragen: Deed Laurens Sweemer de meisjes te kort? Heeft hij een kort lontje, komt hij daarom gemakkelijk tot twist, tot ‘kijven’? Of zat het verschil in beloning gewoon in het verschil in leeftijd, na een jaar?

Vanaf 1740 worden de kinderen van Marie en Jan niet meer onder de diakenen gerangschikt. Ze zijn volwassen en verdienen hun eigen kost. Ze hebben ook, zo is de regel, vanaf hun 12^e levensjaar vier jaar lang genoeg geld terugverdiend voor de diakenen. Dan gaan ze door huwelijken geheel op in de samenleving van Sint Laurens en Brigdamme.

Maria of Matje trouwt 28 maart 1735 met *Lieven Hoppe*, jongeman uit Cadzand, waarschijnlijk te Schoondijke geboren op 10 februari 1715. Ze gaan later in Middelburg wonen op het adres: Van de Branderij. Hun ondertrouw regelt de Middelburgse dominee H. de

Frein 12 maart 1735. Misschien zijn Huibregts en Tannetje Hoppe hun kinderen en wordt Huibregts genoemd naar oma Liebetje Huijbregts de Ruijter. Beiden doen in ieder geval belijdenis te Sint Laurens, resp. 23 februari 1755 en 1 juni 1759 en gaan in 1761 met attestatie naar Middelburg: Huijbregts Hoppe 12 september en Tannetje 14 september 1761. Mogelijk is dat het jaar waarin Maria en Lieven ook naar de stad verhuizen. Daar overlijdt Lieven. Hij wordt op 28 juni 1775 begraven.

Zus Catje wettigt haar ondertrouw 24 september 1735 met *Laurens Somers* die vanuit Ramst bij Antwerpen in Brigdamme komt en werk vindt. Daar ontmoeten ze elkaar ontmoet. Want Catje woont ook in Brigdamme. Ze trouwen 18 oktober 1735. Daarvoor hoeven ze niet naar Sint Laurens. Het gehucht heeft immers zelf een kerk (en kerkhof), die later helaas is afgebroken. Op het vroegere kerkhof staat vandaag een kleuterschool. Dat heeft de voorname ambachtsheer Van Borsele nooit kunnen voorzien!

Misschien is Elisabeth Somers een zus van Laurens. Elisabeth woont in Middelburg en wordt als vrouw van Marinus Riemers ook begraven vanuit het adres: Van de Branderij, op 26 september 1783.

Ma *Maria Suurmond III* is bij het huwelijk van Maria en Catje overleden, evenals vader Jan de Koster. Daarom is Janna als oudste zus getuige bij het huwelijk van Catje. Anna de Koster gaat 15 april 1747 met *Joost van Oosterwijk*, jongeman uit Heinekensand, in ondertrouw in Brigdamme. Daarvan is zus Maria de Koster getuige. Voor Joost treedt vriend Jan Blok op; zijn vader geeft schriftelijk toestemming. Het huwelijk wordt 2 mei 1747 voltrokken. Maria, Catje en Anna zijn dus thuis in de dorpsgemeenschappen van Brigdamme en Sint Laurens eveneens in de stad Middelburg. De Zeeuws-Vlaamse familienamen Hoppe en Somers vinden we in de 18^e eeuw vaak in Sint Laurens, Serooskerke en Middelburg. Misschien meer dan vandaag. In ieder geval is er geen woord Frans meer bij. Ze zijn volledig in het Zeeuwse opgenomen.

Sterker nog. Niet alleen door huwelijken horen ze er volledig bij. Ze zijn speelbal geworden van twist tussen kerk en dorpsverheid na het overlijden van hun ouders. Hun status als weeskinderen krijgt een vreemd staartje.

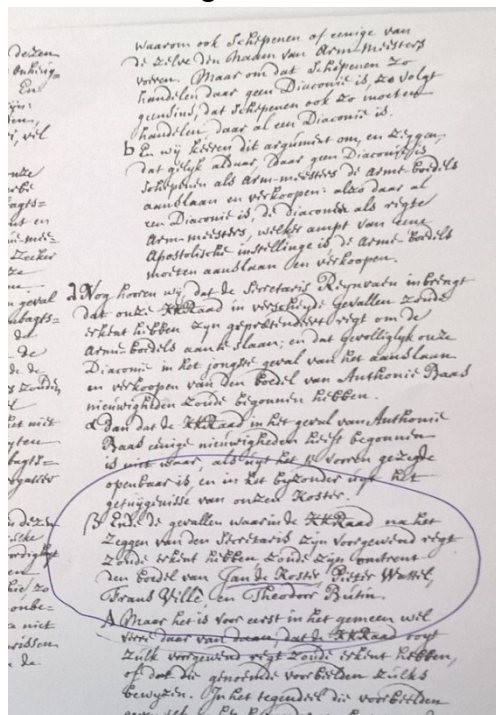
Opvallend onbekende afbakening van kerk en overheid te Sint-Laurens!

Wat wilde secretaris Reynvaen van de ambachtsheer achteraf toch? De kerkenraad te Sint Laurens krijgt het met hem in 1737 flink aan de stok. De oude ambachtsheer Boudaen is overleden in 1735. Onder de nieuwe 'ambachtsvrouw' grijpt Reynvaen zijn kans om zijn ambtelijke rechten te laten gelden.

Dat betreft onder meer de boedel van de overleden Jan de Koster. Reynvaen meent als burgerlijk ambtenaar de boedel te gelde te mogen maken. Hij beticht de predikant dat deze als een paus "het civile met het kerkelijke aan zich trekt". De kerkenraad verwijt Reynvaen omgekeerd ervan dat juist hij met het "civile ook het kerkelijke" aan zich wil trekken. Dus is de kwestie: heeft de overheid, of heeft de kerk het recht boedels van overleden arme mensen te mogen verkopen en het geld verdelen? Is dat burgerlijk, of kerkelijk recht?

Een (nog volslagen onbekend) rapport van maar liefst 22 bladzijden stelt de predikant met diakenen op om zijn kerkelijk recht te handhaven en de verkoop van inboedels te claimen. Althans waar het gaat om overledenen die op diaconale kosten weeskinderen hebben opgenomen en verzorgd. In Middelburg worden - net als elders - weeskinderen tot hun 6^e

levensjaar niet in een weeshuis onder een weesvader en –moeder gesteld, maar in individuele huishoudens van burgers/kerklidmaten opgenomen. Zulke jonge weeskinderen worden houwkinderen genoemd: ze werden door kerkleden thuis gehouden/onderhouden.

Een boeiend rapport is het (in: Zeeuws Archief, sub: heerlijkheid Popkensburg toegangsnr 64, inv. nr 82). Vooral omdat het gaat om afgrenzing van bevoegdheden tussen kerk en overheid.

De secretaris van de gemeente Sint-Laurens meent dat hij als veilingmeester ('vendumeester') het recht van verkoop heeft van de inboedels van armen en van verzorgers, en dat hij dan de leges mag opstrijken en in mindering mag brengen op de opbrengst van de veiling.

Daartegenover oordeelt de kerkenraad dat dit recht aan de diakenen toekomt. Zij behoren door middel van de koster als gerechtsbode de inboedelverkoop, de veiling, financieel af te handelen en ervoor te zorgen dat nalatenschappen met zo gering mogelijke lasten worden bezwaard. Zij hebben de bevoegdheid de nadelen van erfenissen voor kinderen zoveel mogelijk af te wenden. Tegelijk moeten zij

zorgen dat ze het geld zoveel mogelijk terugkrijgen voor wat ze aan levensonderhoud hebben uitgegeven voor wie het achteraf toch (deels) kan betalen.

Het geeft aan hoezeer het werk van kerk en overheid destijds leed aan overlappen. Het greep op elkaar in en vergt overleg en samenwerking!

Met een keur aan traditionele en theoretische argumenten en een helder betoog over de gevolgde praktijk bij de overleden broeders *Jan de Koster*, *Frans Villé*, *Pierre Wattel* en *Theodoor Butin*, bewijst de kerkenraad zijn kerkelijk recht en dus terechte claim.

Lastig genoeg hebben de diakenen bij de inboedelverkoop van Jan de Koster aan de eigenzinnige claim van Reynvaen toegegeven, zodat de secretaris met de schout en twee schepenen deze verkoping deed. Waarom gaven ze toe? Wel omdat de "naaste vrienden" van Jan de Koster dat hadden gevraagd, en omdat diverse schuldenaars het voorkeursrecht op de opbrengst hadden. Daarom hadden de diakenen zelf die nalatenschap niet aanvaard. Maar dat, zo betoogt de raad met klem verder, betekent niet dat de predikant zijn bevoegdheid overschrijdt, zeker niet dat hij zijn diaconale recht prijsgeeft, en wel om de koster voortaan als vendumeester inboedels te laten verkopen voor arme weeskinderen die door kerkleden en diaconie zijn geholpen. Het probleem spitst zich op de koster toe: is hij vendumeester en gerechtsbode namens de overheid, of handelt hij als koster in zijn kerkfunctie voor de diakenen?

De secretaris tracht tevergeefs het armenrecht aan het 'Collegie van schout en schepenen' te laten toewijzen. De kerkenraad beschouwt hem echter als iemand die (veel) geld achterover drukt. Hij meent het bewijs daarvan te vinden in Reynvaens handelen met de inboedel van Theodore Butin te Brigdamme. Dit misbruik helpt de kerkenraad om zijn recht op verkoop te handhaven en de koster als kerkdienaar zijn werk te laten doen.

De kinderen van Marie hebben waarschijnlijk nooit iets gehoord van de dorpsstrijd tussen kerk en overheid over de opbrengst en verdeling van hun vaders nalatenschap. Het is wel waardevol te weten hoe kerk en overheid elkaars grenzen moesten respecteren in de samenleving! Het valt op hoeveel Franse namen te vinden zijn in kerkelijke en burgerlijke papieren van Brigdamme en Sint Laurens. In het rapport treffen we de families Theodore Butin, Frans Villé in St Laurens, Jean le Claire en Pieter de la Becque in Brigdamme!

Adriaan Suurmond (1699-1774)

De (ondeugende) jeugd van Adriaan Suurmond speelt zich vrijwel geheel af in Koudekerke. Al wordt hij in Serooskerke 8 november 1699 geboren, zijn ouders *Jakob Zuijrmond en Cijntje Adriaense* vertrekken naar Koudekerke in 1704 (zie: *Jacques III*).

Evenals tante *Maria Suurmond* zal **Adriaan** amper Frans hebben gekend. Want vader Jacobus liet de Franse kerk in 1702 helemaal achter zich en voegde zich in de Nederduitse kerkgemeenschap te Serooskerke. De kerkenraad vermeldt dan dat beiden, Jacobus en Cijntje, in 1704 met attestatie naar Koudekerke vertrekken. Daar wordt hun tweede kindje, Anna, geboren 1 april 1709, tien jaar na de geboorte van Adriaan.

Adriaan huwt Jacomijntje Roelse, afkomstig uit Grijskerke. Op de dag van zijn huwelijk is hij ruim 30 jaar. *Jacomina* is wat jonger; ze is 24 maart 1708 geboren.

Hun samenleven begint in Grijskerke op 1 oktober 1730. Het groeiende gezin brengt er het hele leven door. Adriaan gaat geheel in de dorpsgemeenschap op. De kinderen geeft hij geen Frans klinkende namen. Zijn oudste vernoemt hij naar moeder Cijntje Adriaense: *Josina (Sina)*. Zij ziet 18 maart 1735 het levenslicht. Zijn er eerder kinderen geboren die kort daarop zijn overleden? In ieder geval is *Josina* de oudste van een tweeling. *Sara* wordt dezelfde dag geboren en gedoopt: 20 maart 1735.

Adriaan zal goed zijn omgegaan met zijn tien jaar jongere zus *Anna*. Hij vraagt haar als peet-tante op te treden. Anna Suurmond staat inderdaad als getuige bij de doopvont voor *Josina* in de oude kerk. Zie de illustratie, een opname daterend vóór uitbreiding van de kerk te Grijskerke in 1770.

Na *Josina* en *Sara* krijgen Adriaan en *Jacomina* 6 kinderen. Achtereenvolgens *Jan*, *Jannetje* (naar *Jacomijntjes* moeder *Jannetje Landmeter*), *Adriaan*, *Leijn* (genoemd naar schoonvader *Leijn Roelse*; zo komt de naam *Leijn* in de *Suurmond-familie*), *Jacob* (uiteindelijk vernoemt hij toch zijn vader!) en *Jacomina*. Deze *Jacomina* is waarschijnlijk in 1752 geboren en overlijdt vóór 1789 (zie: ***stamboom Suurmond***).

Aanvankelijk zal Adriaan als landman bij een boer hebben gewerkt. Nog vóór de geboorte van de jongste, *Jacomina*, heeft hij zich weten op te werken. Hij kan zich een huis en erve veroorloven. Op 13 januari 1751 is namelijk zijn koop rond van een “huijs en erve” te Grijskerke. De notaris geeft precies aan waar dit “dorpshuijs” zich bevindt. Eigenaar *Isaak Gisquire (Geschiere)* is overleden. Met de voogden van zijn wezen, *Jannes Gisquire* en *Adam Lievense*, sluit Adriaan een deal. Dat wordt 6 februari 1751 ten overstaan van schout en schepenen vastgelegd. Het huis kost Adriaan slechts 40 vlaamse pond. Het bedrag voldoet hij netjes op 1 december 1752, inclusief de verschuldigde belasting, het cijnsgeeld, consta-

teert een tevreden Jacobus Cliever, secretaris van de ambachttheer van Grijskerke en Poppendamme.

Adriaan laat het niet bij aankoop van dit huis alleen. Hij hoort dat Simon de Vlaming is overleden. Deze bezat een afgebroken "huis en erve". De Middelburgse predikant Wilhelmus Huijgens, regelt als een van de verwanten van de heer Vlaming de inboedel. Hij blijkt bereid het afgebroken huis en het erf over te dragen aan Adriaan Zuurmond; juridisch gezegd: te transporteren. Adriaan wordt nu wat slordig met betalen. Althans, hij wordt door schout en schepenen gedagvaard om 30 augustus 1754 voor hen te verschijnen. Schout Anthonij Maandecker kan er als ontvanger van de belastingen voor de ambachtsheer mr Johan Carel van Cattenburgh niet bij zijn. Vandaar dat de notaris alles van de zitting vastlegt.

Adriaan blijkt de accijnsspenningen van 3 pond vls jaarlijks over vier jaar niet te hebben betaald. Te weten: voor wat hij van wijlen dominee Wilhelmus Huygens te Middelburg "uitterhandt gekogt" heeft.

Het was toentertijd gebruikelijk een huis en erve contant te kopen in een herberg, dus: 'handje-contantje'. Heeft Adriaan gedacht: dominee is overleden, laat de belasting-schuld maar mooi zitten?

Hij wordt in ieder geval veroordeeld de 3 vlaamse pond alsnog te betalen aan de Ontvanger over 1750, 1751, 1752 en 1753. Aldus voldoet hij zijn schuld in augustus 1754.

Adriaan staat in Grijskerke als een betrouwbaar man te boek. Dat komt onder meer in 1770 tevoorschijn. Marinus Provoost en Johannes Sturm hebben een probleem. Dat wil Marinus opgelost zien. Daarvoor vraagt hij "molenaar Adriaan Suurmond en Louwers Louwerse meester schoenmaker" als zijn getuigen mee te gaan naar het huis van Johannes Sturm. Daar ontspint zich een interessant gesprekje tussen de mannen. Overigens doet ook de vrouw van Johannes Sturm dapper mee. In het gesprek blijkt zelfs dat de wortel van de moeiten ligt bij Johannes' moeder. Wat is het geval?

Johannes Sturm komt op zijn aankoop van de hofstede van Marinus Provoost terug. Dit, terwijl hij weet dat Marinus naar Buttinge is verhuisd alvorens tot de verkoop van zijn hofstede over te zijn gegaan. Marinus laat het er niet bij zitten. In bijzijn van zijn getuigen dringt hij Johannes tot een antwoord op de vraag: heb ik je met de verkoop als een "schurk of als een eerlijk man behandeld?" Gedwee bevestigt Johannes dat hij eerlijk is behandeld en dat hij de koop niet heeft gesloten op condities. 'Was dat het geval geweest', reageert Marinus, dan 'had ik je niet zo goed' behandeld. 'Was ik baatzuchtig geweest, dan zou ik jou de kleinste "aardijzers" op de koop toe gedaan hebben. Ik heb juist de grootste aan jou gegeven. Bovendien had je dan het hout op het erf niet "geroeijd" voordat de condities vervuld zouden zijn geweest'. 'Nee', ondersteunt Johannes' vrouw haar mans bekentenis, 'je hebt ons eerlijk behandeld en er waren ook geen condities. Het ligt helemaal aan ons. We hebben het geld en hoeven niet te lenen. Maar moeder wil eigenlijk niet verhuizen. En ja, je bent genereus geweest door eerder te verhuizen zoals moeder vroeg, omdat zij tijdig wil schoonmaken. Moeder wil achteraf het geld houden en niet verhuizen'. Aldus verklaart Adriaan Suurmond dat vrouw Sturm dit ook eerder heeft erkend.

Kortom, het wordt netjes uitgepraat en geschikt. Het getuigenis, de attestatie, leggen molenaar Adriaan en schoenmaker Louwers 12 juli 1770 af bij notaris Frederik Cats Nic.zn. Dit document wordt aan de Grijskerkse vierschaar, schout en schepenen, 3 november 1770 netjes voorgelezen in het bijzijn van alle betrokkenen. Anders gezegd, op het betrouwbare relaas van Adriaan Suurmond en Louwers Louwerse wordt de zaak afgedaan.

Intussen heeft Adriaan 29 juni 1763 de erfenis van schoonzus Janna Roelse op een correcte, faire manier geregeld. Hij overhandigt schout en schepenen de inventaris van haar inboedel en meldt dat alles bij elkaar de waarde heeft van 108 vlaamse pond, 19 schelling en 8 groten vlaams, zodat hij 6 pond en 19 schelling aan 'cijns' afdraagt. Vermoedelijk betreft het de erfenis voor Jacomina Roelse, zodat ook het bezit van Adriaan wordt aangevuld.

Molenaar en molen

Adriaan is een voornaam burger van het dorp geworden. Hij weet zich niet alleen op te werken tot boer, ook tot molenaar. In het document over de onenigheid tussen Provoost en Sturm, de attestatie, typeert de notaris hem zo. Dat trof ons. Dit document is hèt - lange tijd door ons gezochte - bewijsstuk ter bevestiging van het sociale feit dat onze Adriaan werkelijk molenaar van Grijskerke is geweest. In 2014 ontdekten we al een aantekening in het lidmatenregister dat Adriaan molenaar was. Nu zien we het in dit document bevestigd (RAZE toeg. 10, inv. nr 944). Verrassend! Van hem zijn dus boeren en bakkers een tijd lang afhankelijk voor de broodproductie van het dorp.

Zie hiernaast de molen van Grijskerke voordat deze in 1805 omwaaide door een flinke storm (onder dit verhaal vind je foto's van de huidige gerestaureerde molen).

Hoe word je molenaar? Een dorpsmolen en het molenhuis was eigendom van voorname heren. In Grijskerke was het in handen van ambachtsheer mr Johan Carel van Cattenburgh. We lezen iets in 1714 en 1721 over de molenaar van Grijskerke. Hij heet Boudewijn de Rijke en loopt weg van zijn vrouw. Hij neemt kleren, 'lijnwaat' en zoveel mogelijk geld mee en gaat zich, constateert het dorp, "te buijten aan zijn christelijke pligt" (hij overtreedt dus zijn plicht!). In 1721 komt hij bij vrouw en kinderen terug met de bedoeling weer voor hen te zorgen, maar dat is een ander verhaal. Dat slaan we over. Later horen we nog iets over een molenaar. In april 1765 werkt Willem Bevert op de molen en bewoont hij het huis. Kortom, molenaars konden alleen een molen pachten!

In 1768 overlijdt de ambachtsheer. Wie wordt de eigenaar? Dat beslissen hoge heren. Ze handelen over de "Windkorenmolen", over het "molenhuis met erve" en alles wat er bij hoort. Wie zijn die hoge heren?

Voor de overleden ambachtsheer treedt Peter van Zeebergh op. Hij is raadsheer van het Hof van Vlaanderen dat in Middelburg is gevestigd. Ook behartigt mr Boudewijn Jongkind, secretaris van de stad Gouda, de insolente boedel van de overledene. Zij transporteren de windkorenmolen van Grijskerke aan mr Adriaan Steengracht. Hij is raadspensionaris van Zeeland en wordt ambachtsheer van Grijskerke en Poppendamme. Hij koopt de molen voor 1100 vlaamse pond. Dat wordt 4 mei 1768 ten overstaan van schout en schepenen geregeld en formeel 11 mei 1768 in een transportdocument bekrachtigd.

Steengracht gaat niet zelf de molen draaiend houden. Hij gaat er ook niet wonen. Grappig genoeg vonden we ook een document waarop een taxatie staat uit de tijd van de Franse revolutie. De akte, datum 3 augustus 1793, van schout en schepenen is een taxatie voor de huurprijs (RAZE 10, inv. nr 966). De aristocratie heeft haar macht verloren. Johannes Minderhout koopt de windkorenmolen van Van der Wielen "in Eijgendom". De verkoper laat

de molen “door dezelve(!) Bemalen wordende” taxeren. De taxateur verklaart aan schout, schepenen en dorpssecretaris dat de huur op 20 pond vlaams per jaar kan worden gesteld.

Met andere woorden, er is in deze tijd geen voorname eigenaar. Gewone dorpelingen bezitten het molenbedrijf. Zij kunnen, althans in overleg met schout en schepenen, de molen verhuren of verkopen. Er zijn andere verhoudingen ingetreden.

Waarschijnlijk wordt onze Adriaan sinds 1768 pachter van de heer Steengracht en behoort hij tot de goede middenstanders van het dorp. Hij geniet enkele jaren van het molenbedrijf. Of wordt het werk hem toch wat teveel of wordt hij geplaagd door een niet begrepen en onderkende suikerziekte? Hij wordt waarschijnlijk wat kribbig.

Op 5 september 1773 bespreekt de kerkenraad het gedrag van Adriaan en Jacomina. De kerkenraad verneemt dat ze flinke ruzie hebben (gehad?). De raad schrijft niet op waarover ze onenigheid hadden. Wel, dat ze ‘slaande’ ruzie hadden, letterlijk! Maar wie heeft dan wie geslagen? Ook dat blijft geheim. Of was dit het noteren niet echt waard? Het is wel zo ernstig dat de koster beiden moet oproepen om vóór de eerstkomende viering van het avondmaal, vrijdag 10 september, te verschijnen. Hij moet Adriaan en Jacomina die vrijdag aanzeggen dat ze zo niet aan het avondmaal kunnen deelnemen.

Nadat de dominee op die vrijdag de gebruikelijke proef- of voorbereidingspredicatie heeft gehouden, rapporteert de koster aan de raad dat hij zijn gewone gerechtstaak heeft verricht. Jacomina kwam opdagen en erkende haar (aandeel? van de) schuld. Het had, vond ze, niet mogen gebeuren. Ook had ze gezegd dat beiden het ermee eens waren dat zij “dese reise” van het avondmaal zouden worden afgehouden. De raad hoort het rapport met voldoening aan. Adriaan en Jacomina zullen dit keer niet aan de avondmaaltafel hebben gezeten, al wordt er niets gezegd over enige schuld van

Adriaan.

Geen jaar later overlijdt Adriaan: 18 april 1774 sterft hij, 22 april wordt hij op het kerkhof van het dorp begraven “met de kleine Pelle”. Waarschijnlijk zijn ze wat zuinig. De “kleijne Pelle” kost maar 2 pond vlaams en 50 schelling. De “grootte Pelle” kost twee keer zoveel: 5 pond. De “Pelle” is het lijkkleed dat over de baar wordt gelegd. De grote “Pelle” oogt dan wel wat royaler dan de kleine!

De **kinderen van Adriaan Suurmond** gaan hun eigen weg. *Jacob, Jan en Adriaan* worden stamvaders van hele geslachten Suurmonds (zie: **Stamboom Suurmond**). Ze krijgen vaak als tweede naam die van hun vader Adriaan. Zo heten ze: Jacob Adriaanse Suurmond, Jan Adriaanse Suurmond en Adriaan Adriaanse Suurmond, of onder andere gewoon Adriaan jr. Het gaat om:

(1) Zoon **Jacob Adriaanse Suurmond** wordt in 1740(?) in Grijpskerke geboren en trouwt in 1764 met Riesje Joosse uit Gapinge. Zo komt hij in het dorp Gapinge te wonen en wordt vader van Suurmonds in dat dorp waar eerder opa Jacques III zijn laatste jaren leefde, vlakbij de vliedberg! De precieze geboortedatum hebben we nog niet achterhaald, helaas!

Jacobs zoon Adriaan (Adriaan Jacobsz Suurmond dus, verwar hem niet met oom Jacob Adriaanse Suurmond!) gaat in Arnemuiden wonen. Daar kom je dan ook diverse Suurmonds tegen, zie voor de spreiding van Suurmonds: *stamboom Suurmond*.

(2) **Jan Adriaanszn Suurmond** (geb. 1738) huwt in 1761 de Serooskerkse schone Maatje de Zeeuw en ontwikkelt zich na 2 jaar Serooskerke in Souburg. Zijn generaties worden omvangrijk in Oost en West Souburg en doen mee in de hoogste dorpskringen.

(3) **Adriaan Adriaanse Suurmond** (geb. 1743) blijft met kinderen en kleinkinderen in Grijskerke. Ze zien de vernieuwde kerk (zie hierboven) regelmatig van binnen! Hij trouwt in 1771 met *Sara de Koster* die ook in Grijskerke is geboren. Hun oudste zoon noemen ze -

geen verrassing! - Adriaan (geb. 1772). Over hem straks iets heel bijzonders!

Jacob en Adriaan jr komen minder prominent tevoorschijn in hun kerkdorp. We vinden hen niet in notulen van de kerkenraad of in boeken voor koop/verkoop van

huizen of weesboeken over kinderen. Mogelijk hebben de drie Suurmond-takken uit Adriaan Suurmond en Jacomijntje Roelse elkaar uit het oog verloren.

De molen te Grijskerke roept in ieder geval in zekere zin voor ons wat nostalgische gevoelens op. Eerder gaven we een oud plaatje. Vandaag ziet de molen er fraai uit en verheft hij zich sinds de herbouw in 1801 en de restauraties daarna fier bij het dorp! Er hangt een bronzen plaat boven de deur met het opschrift: *'T Welvaeren van Grijskerke*. (voor- en achterkant op de foto hierboven).

Tenslotte: kleinzoon Adriaan doodgeschoten!

Sommige Suurmonds bereiken een respectabele leeftijd, anderen sterven jong. De tegenstelling van 'jong overlijden of lang leven' treft vaak in de stamboom Suurmond!

Denk aan molenaar Adriaan, Adriaan sr. Hij wordt 75 jaar. Zoon Adriaan wordt slechts 42 jaar! Een enkeling sterft een gewelddadige dood. Dat overkomt de derde Adriaan, zoon van Adriaan jr.

Hij komt in Grijskerke ter wereld als oudste van *Adriaan jr en Sara de Koster*: 16 juni 1772. Raakt hij door het overlijden van moeder in 1783 en vader in 1785 van slag? Oom Jan in Souburg wordt voogd van de 13-jarige Adriaan die vermoedelijk in Grijskerke blijft wonen bij de 2^e vrouw van Adriaan jr: Janna Wisse. Of raakt hij de kluts kwijt, wanneer stiefmoeder Janna het huis te Grijskerke in 1786 verkoopt aan Jannis ten Hove? In ieder geval laat hij in 1787 heftig van zich spreken. Dan mengt hij zich in rellen die in Middelburg uitbreken. Het kost hem zijn leven op zondagmorgen 1 juli 1787 aan de Seisdam. Wat gebeurde er eigenlijk?

Het is de tijd en strijd van prinsgezinden tegenover patriotten. De volkswoede tegen de patriotten en regenten die zeer afkerig staan tegenover prins Willem V van Oranje en hem niet als stadhouder willen zien worden aangesteld. Deze twist laat zich overal in de Nederlanden gelden. In allerlei steden komt het tot revolutie. Dat dreigt ook in Middelburg te gebeuren. Op het platteland is de spanning al evenzeer voelbaar.

Over het algemeen is Middelburg in deze tijd sterk Oranjegezind. Maar patriotten zijn vooral aan de macht. Zij hebben zelfs een goed georganiseerd legertje op de been gebracht.

Dit opereert vanuit de mooie Kloveniersdoelen, over de Langevielebrug. De prinsgezinden zijn daartegenover slecht georganiseerd.

Vanaf 1785 is het echt onrustig. Dat verergert door de slechte afloop van de 4e Engelse oorlog. De handel wordt er scherp door getroffen. Veel burgers roepen nu om Willem V als stadhouder. Zijn vrouw Wilhelmina van Pruisen doet een poging in Den Haag het regeringsroer om te gooien.

In Middelburg slaat de vlam in de pan. Dan ontstaat het beruchte oproer van 1787. Met name arts Lucas Steveninck is in zijn grote huis (ill. hiernaast) in de Lange Noordstraat doelwit. Op die plek is in 1889 de Doopsgezinde/Franse kerk gebouwd. Het oude, voorname huis van de dokter wordt die vrijdagavond 29 juni 1787 geheel verwoest.

De woelingen beginnen vrijdag 29 juni 1787. Zodra op zondagmorgen 1 juli de poorten opengaan, o.a. de Seispoort, dringen 'benden' uit het platteland de stad binnen. De patriotgezinde heer Van Cauwenberg noemt hen in zijn *Omstandig Verhaal* - het ooggetuigenverslag dat we hier volgen - : 'oproerkraaiers', "plundervee". Vanuit Grijpskerke en Meliskerke trekt een groep "boerenkinkels" vroeg, het is een uur of vijf zondagmorgen, over de Seisweg naar Middelburg.

De kleermaker van Grijpskerke is er bij met de 17-jarige Adriaan Suurmond, kleinzoon van onze molenaar Adriaan. De groep plundert eerst het huis van "Boekwijtmaalter Sanderse" in de Seisstraat. Onder "directie van een ongekuite kleermaker van Meliskerke" (moet zijn: Grijpskerke) worden vervolgens de ruiten ("glazen") ingegooid van het huis van notaris Beljaart, vlak vóór de Seispoort op de Seisdam. De "ijverige Oranje slaven" dringen op en roven alles weg tot aan de nok van het dak.

De Zwitserse garde wordt opgeroepen voor het onheil op de Seisdam. Een vendel van 20 à 30 man komt eraan. De "brave Officier" geeft bevel lukraak de woedende, woelige bende te beschieten: "er op los te schieten". Er vallen 2 doden, onder wie Adriaan Suurmond. Adriaan bevestigt daarmee één ding: Suurmonds doen maatschappelijk helemaal mee!

De vroedschap verzorgt zijn begrafenis. In de Rekenkamer van Zeeland vinden we nog de rekening met de aantekening: "zondag 1 juli 1787 is Adriaan Suurmond doodgeschoten". Van Cauwenburg telt in totaal 3 slachtoffers. Het betreft dus onder meer het droevig einde van de oudste zoon Adriaan van Adriaan jr. Wie weet dat nou nog?

Zijn leven was van korte duur. Was hij Oranjegezind, of vond hij het interessant om als jongeman gewoon mee te vechten? We kennen zijn motief helaas niet. We vermoeden dat hij evenals latere Suurmonds politiek gemotiveerd was en evenals zijn "voorsaten" niet bang was risico's te nemen voor de 'goede zaak'.

NB: Illustraties zijn uit de fotoboeken: *Grijpskerke in vroeger tijden*, *Sint Laurens in vroeger tijden* en: *Molens in Zeeland in oude ansichten*. De molen-foto's hebben we in Grijpskerke genomen.

Verder is geraadpleegd: *Geschiedenis van Zeeland. De Canon van ons Zeeuws verleden*, p. 136.

A.J. van Cauwenberg, *Omstandig verhaal van het voorgevallene te Middelburg in Zeeland in den jaare 1787* (Pamflet Knuttel 22808).

Afgesloten, 4 januari 2016, Leendert J. Jooisse